

EKONOMIJA I FINANSIJE

MOGUĆI EKONOMSKI EFEKTI INICIJATIVE ZA REGIONALNU SARADNJU „OTVORENI BALKAN“

Predrag Bjelić
Radovan Kastratović
Oktobar 2023

Otvoreni Balkan je oblik subregionalne ekonomske integracije, inicijativa za olakšavanje privredne saradnje koja okuplja tri zemlje regiona: Srbiju, Severnu Makedoniju i Albaniju. Njeni postulati su vezani za mere olakšavanja prelaska robe preko granice i slobodno kretanje ljudi i radnika.

Otvoreni Balkan sigurno pruža ekonomske koristi merama olakšavanja trgovine na graničnim prelazima, ako se u potpunosti primene, ali osnovna regulativa trgovinskih preferencija u trgovini robom i uslugama je regulisana Sporazumom CEFTA 2006.

Ekonomski potencijal regionalne ekonomske inicijative za Srbiju je značajno manji zbog odsustva Bosne i Hercegovine i Crne Gore, kao dva najznačajnija spoljnotrgovinska partnera Srbije u regionu Zapadnog Balkana.

Sadržaj

	Uvod	4
1.	Osnove regionalne inicijative „Otvoreni Balkan“	5
2.	Analiza potencijala u trgovini zemalja članica Otvorenog Balkana	8
3.	Značaj i koristi od regionalne inicijative „Otvoreni Balkan“	12

Uvod

Na prostoru bivše Jugoslavije, od njenog raspada devedesetih godina 20. veka bilo je dosta inicijativa za ekonomsko povezivanje bivših republika SFR Jugoslavije, a sada samostalnih država. Ali sukobi i ratovi koji su pratili raspad SFRJ uticali su na to da se zemlje naslednice udalje jedna od druge, pa i u sferi ekonomske saradnje. Kasnije inicijative za regionalno ekonomsko povezivanje na prostoru bivše Jugoslavije, početkom 21. veka, usledile su posle završetka sukoba i u sklopu normalizacije odnosa, i uglavnom su dolazile spolja, najčešće od Evropske unije (EU).

Regionalne ekonomske integracije imaju za cilj da ekonomski bolje povežu zemlje u jednom ekonomskom regionu, i u oblasti trgovine ukinu sve prepreke kako bi se stimulisala trgovina u tom regionu. Danas gotovo da nema regiona u svetu koji nema regionalnu ekonomsku integraciju. Sa regionalnom ekonomskom integracijom se u Jugoistočnoj Evropi počelo početkom 21. veka i ta inicijativa je došla spolja, od EU. Sve je počelo potpisivanjem Memoranduma o razumevanju o liberalizaciji i olakšavanju spoljnotrgovinskih tokova 2001. godine od strane sedam balkanskih država: Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, Makedonije, Rumunije i SR Jugoslavije. Ovim memorandumom je stvorena mreža bilateralnih trgovinskih sporazuma o slobodnoj trgovini, koji su se odnosili na oko 90% proizvoda i razmenu, uz eliminisanje 90% carinskih stopa i svih kvantitativnih barijera u razmeni, dok je liberalizacija osetljivih proizvoda izvršena u prelaznom periodu od šest godina.¹ Ova liberalizacija podržana je i jednostranim merama EU u pogledu liberalizacije trgovine između ovih zemalja i EU, tzv. autonomnim trgovinskim merama.

Ali ova mreža bilateralnih trgovinskih sporazuma u regionu Jugoistočne Evrope zamenjena je *jedinstvenim i izmenjenim Centralnoevropskim sporazumom o slobodnoj trgovini*, potpisanim 2006. godine (CEFTA 2006). Budući da su Rumunija i Bugarska veoma brzo istupile iz ovog sporazuma zbog svog članstva u EU, već 2007. godine, on postaje sporazum koji reguliše trgovinu na tzv. Zapadnom Balkanu. CEFTA 2006, iako zasnovana na jedinstvenom sporazumu, preuzela je trgovinske koncesije koje su prethodno razmenjene na bilateralnoj osnovi. Najpre je saradnja u CEFTA 2006 podrazumevala uspostavljanje zone slobodne trgovine za industrijske proizvode, koja je kompletirana 31. decembra 2010. Kasnije u okviru CEFTA 2006 dolazi do liberalizacije u oblasti poljoprivrednih proizvoda, trgovine usluga i usvajanja mera za olakšavanje trgovinskih tokova (Trade facilitation). Ovo podrazumeva da su između potpisnika Sporazuma CEFTA 2006 razmenjene značajne trgovinske koncesije u trgovini robom i uslugama i uklonjene carinske barijere u međusobnoj razmeni.

Postoje planovi da se u regionalnoj integraciji u okviru CEFTA 2006 ide i par koraka dalje, stvaranjem Jedinstvenog regionalnog tržišta (Common Regional Market – CRM), uspostavljanjem četiri slobode zajedničkog tržišta, slobodne investicione zone i zajedničke zone inovacija. Na Samitu Berlinskog procesa u Sofiji, u novembru 2020. godine, usvojen je Akcioni plan za Jedinstveno regionalno tržište na području Zapadnog Balkana, sa ambicioznim dnevnim redom za period 2021. do 2024. godine. Nadležnost u sprovođenju ovog Akcionog plana je podeljena između organa CEFTA 2006 i Regionalnog saveta za saradnju (RCC), ali osim dogovora o ukidanju rominga i međusobnom priznavanju kvalifikacija, značajniji pomaci nisu nastavljeni. Jedan od glavnih razloga je blokada rada CEFTA 2006, zbog administrativno-pravnih pitanja, trgovinske blokade pojedinih potpisnica sporazuma i nefunkcionisanja sistema rešavanja sporova u sve brojnijim slučajevima uvođenja carinskih barijera u intraregionalnoj trgovini, što su pokazali i razni izveštaji o prikupljanju podataka o carinskim barijerama u regionu CEFTA 2006.²

Nivoi integracije mogu biti različiti, od višestranih regionalnih sporazuma koji ne uklanjaju trgovinske barijere u potpunosti, preko zone slobodne trgovine i carinske unije, pa sve do potpune ekonomske unije. Sa svakim višim nivoom regionalne ekonomske liberalizacije raste stepen slobodne trgovine u regionu, ali rastu i obaveze država članica u smislu usklađivanja odnosno poštovanja zajedničke spoljnotrgovinske politike. U slučajevima kada samo deo članica neke regionalne integracije želi dublju integraciju, a ne sve, često se dešava da taj deo članica osnuje posebnu, subregionalnu ekonomsku integraciju, koja ide na više nivoe regionalne ekonomske integracije. Na primer, većina članica ne želi da odustane od autonomije u svojoj spoljnotrgovinskoj politici prema trećim zemljama (nečlanicama integracije) pa ostaje integrisana na nivou zone slobodne trgovine, umesto da ide na više nivoe integracije kakvi su carinska unija, zajedničko tržište i, konačno, ekonomska unija.

CEFTA 2006 je regionalna integracija koja povezuje svoje potpisnice na nivou zone slobodne trgovine, za razne oblasti: robu, usluge i slično. U odnosu na nju, Otvoreni Balkan je regionalna ekonomska inicijativa koja uključuje manji broj članica, sa željom da postigne viši nivo regionalne ekonomske integracije. Da li je Otvoreni Balkan subregionalna ekonomska integracija na Zapadnom Balkanu?

¹ Navedeno prema: Predrag Bjelić. Međunarodna trgovina. Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, 2018, str. 409.

² Jedno od ovih empirijskih istraživanja je objavljeno od juna do avgusta 2021. u okviru projekta "Support to the Regional Economic Integration", finansiranog od EU, a sprovedenog od Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ). Navedeno prema: Silvana Mojsovska and Predrag Bjelić. Non-Tariff Measures in CEFTA 2006: Perspectives of North Macedonia and Serbia, International Scientific Conference Proceedings: ECONOMIC AND BUSINESS TRENDS SHAPING THE FUTURE. Faculty of Economics-Skopje Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Skopje, 10–11 November 2022, pp. 213–225.

1

OSNOVE REGIONALNE INICIJATIVE „OTVORENI BALKAN“

Otvoreni Balkan (eng. Open Balkan, mkd. Отворен Балкан, alb. Ballkani i Hapur) kao regionalna inicijativa za ekonomsku, ali i političku, saradnju na Zapadnom Balkanu nastaje 10. oktobra 2019. godine. Potpisivanjem zajedničke deklaracije³ tri zemlje regiona, Srbija, Severna Makedonija i Albanija, obavezuju se na sprovođenje četiri temeljne slobode EU, koje uključuju slobodno kretanje robe, usluga, kapitala i ljudi. Često se navodi da je ovo prva regionalna inicijativa koja je pokrenuta iz samog regiona, a ne spolja. Ova deklaracija je došla u određenom „političkom“ momentu kada su Albanija i Severna Makedonija bile blokirane na svom putu ka EU,⁴ i dok je Srbija bila nezadovoljna funkcionisanjem CEFTA 2006 zbog trgovinskih blokada od strane Kosova*⁵. Iako je usvojen ambiciozni Akcioni plan Jedinstveno regionalno tržište pod okriljem Berlinskog procesa, koji je predviđao implementaciju u periodu 2021–2023, njegova primena je usporena u onom delu koji se odnosi na CEFTA 2006.⁶

Prvobitan naziv ove integracije „Mali Šengen“ stavlja akcenat na slobodu kretanja ljudi i radnika, i teži da podseti na zonu slobodnog kretanja ljudi i radnika u Evropi (Šengenska zona). Do sada je održano nekoliko trilateralnih sastanaka na vrhu, a prvi, na kome je inicijativa pokrenuta, bio je u Novom Sadu. U 2019. godini održana su još dva sastanka na vrhu, u Ohridu 11. novembra 2019. godine i u Tirani 12. decembra 2019. godine. U Ohridu su razrađeni modaliteti saradnje, deklarativno je kao cilj predviđeno uspostavljanje jedinstvenog tržišta između tri zemlje potpisnice kako bi kompanije gde god da su osnovane u zemljama članicama inicijative mogle slobodno da posluju. Konkretni oblici saradnje dogovoreni u

Ohridu su podrazumevali intenziviranje saradnje na graničnim prelazima, da se pored zajedničke carinske kontrole omogući i objedinjena fitosanitarna kontrola, kao i slobodno kretanje građana u tri zemlje samo uz lične karte, što je navedeno u zajedničkoj deklaraciji.⁷

Tokom 2020. godine nije bilo značajnije aktivnosti, verovatno zbog izbora u Srbiji i Albaniji, ali i globalne pandemije kovid-19, tako da je saradnja intenzivirana tek 2021. godine. Na sastanku na vrhu u Skoplju 29. jula 2021. godine dogovoreno je da se inicijativa preimenuje iz „Mali Šengen“ u „Otvoreni Balkan“ i postavljen je cilj saradnje: da se od 1. januara 2023. godine uklone sve granične kontrole između ove tri zemlje. Ovom prilikom potpisana su i prva dokumenta koja daju pravnu osnovu ovoj inicijativi, jedan sporazum i dva memoranduma. Memorandum su deklarativnog karaktera, pravno neobavezujući, a govore o namerama u saradnji ove tri zemlje u budućnosti. Tada je akcenat stavljen na primenu mera „olakšavanja trgovine“ (eng. Trade facilitation) i mere vezane za slobodan pristup tržištu rada. Jedini sporazum koji je potpisan u Skoplju vezuje se za saradnju u oblasti zaštite od prirodnih katastrofa.

Pravne osnove regionalne ekonomske inicijative Otvoreni Balkan sastoje se iz dokumenata potpisanih na trilateralnim sastancima na vrhu tokom 2021. godine i 2022. godine. Osim sastanka u Skoplju od 29. jula 2021. godine, održani su samiti i 21. decembra 2021. godine u Tirani, 8. juna 2022. godine u Ohridu, i 2. septembra 2022. godine u Beogradu. Do sada je potpisano osam trilateralnih sporazuma, šest memoranduma i jedan operativni plan, kao i dva bilateralna sporazuma. Regulisana saradnja u okviru Otvorenog Balkana se odnosi na sledeće oblasti:

1. Mere olakšavanja prelaska granice za robu, što uključuje saradnju u olakšavanju uvoza, izvoza i kretanja robe, saradnju u oblasti veterine, bezbednosti hrane i ishrane i fitosanitarnoj oblasti i saradnju akreditacionih tela;
2. Mere za olakšavanje kretanja ljudi i radne snage, kroz definisanje uslova za slobodan pristup tržištu rada,

3 ЗАЕДНИЧКА ДЕКЛАРАЦИЈА на Претседателот на Република Србија, Премиерот на Република Албанија и Претседателот на Владата на Република Северна Македонија за спроведувањето на четирите темелни слободи на ЕУ во земјите од регионот на Западниот Балкан, internet, <https://vlada.mk/node/19217>.

4 Marton Dunai and Valentina Pop. Balkan trio push 'mini-Schengen' as they hit out at EU membership delay, Financial Times, 28. jul 2021, internet, <https://www.ft.com/content/85c3ebb9-346e-40de-96ae-77963eb99b6f>

5 Ovaj naziv je bez prejudiciranja statusa i u skladu je sa Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244/1999 i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o Deklaraciji o nezavisnosti Kosova.

6 Videti više u: Predrag Bjelić i Miloš Rajković. Regional Economic Integration in Southeast Europe: To Many Initiatives to Little Effects, in: Yilmaz Bayar (Editor). *Conference Proceedings Book*, 14th SCF International Conference on "Economic, Social, and Environmental Sustainability in the Post Covid-19 World", 13–16 October 2022, Antalya/Turkey, pp. 44–56.

7 Sajt Vlade Republike Severne Makedonije, Премиерите Заев и Рама и Претседателот Вучиќ на трilateralна средба во пресрет на утрешниот состанок со другите лидери од Западен Балкан ја утврдија декларацијата за соработка, internet, <https://vlada.mk/node/19436> (pristupljeno 5. 9. 2023).

Tabela 1

Dokumenta potpisana u sklopu regionalne inicijative „Otvoreni Balkan“

Dokumenta potpisana	Datum potpisivanja
Memorandum o razumevanju o saradnji u olakšavanju uvoza, izvoza i kretanja robe na Zapadnom Balkanu	29. jul 2021.
Memorandum o razumevanju o saradnji u vezi sa slobodnim pristupom tržištu rada na Zapadnom Balkanu	29. jul 2021.
Sporazum o saradnji u zaštiti od katastrofa na Zapadnom Balkanu ⁸	29. jul 2021.
Sporazum o uslovima za slobodan pristup tržištu rada na Zapadnom Balkanu ⁹	21. decembar 2021.
Sporazum o međusobnom povezivanju šema za elektronsku identifikaciju građana Zapadnog Balkana ¹⁰	21. decembar 2021.
Sporazum o saradnji u oblasti veterine, bezbednosti hrane i ishrane i fitosanitarnoj oblasti na Zapadnom Balkanu	21. decembar 2021.
Sporazum o saradnji akreditacionih tela	21. decembar 2021.
Sporazum o uzajamnom priznavanju odobrenja ovlašćenih privrednih subjekata za sigurnost i bezbednost (AEOS) između Albanije i Severne Makedonije	21. decembar 2021.
Sporazum o uzajamnom priznavanju odobrenja ovlašćenih privrednih subjekata za sigurnost i bezbednost (AEOS) između Albanije i Srbije ¹¹	21. decembar 2021.
Sporazum o saradnji na Zapadnom Balkanu u oblasti međusobnog priznavanja diploma i naučnih zvanja izdatim od ustanova visokog obrazovanja i drugih ovlašćenih institucija	8. jun 2022.
Memorandum o razumevanju o saradnji u oblasti turizma na Zapadnom Balkanu	8. jun 2022.
Memorandum o razumevanju o saradnji u oblasti kulture na Zapadnom Balkanu	8. jun 2022.
Memorandum o razumevanju o saradnji poreskih administracija na Zapadnom Balkanu	8. jun 2022.
Sporazum o mehanizmima za obezbeđivanje nesmetanog snabdevanja osnovnim životnim namirnicama u OB	2. septembar 2022
Operativni plan u oblasti civilne zaštite između Severne Makedonije, Srbije i Albanije	2. septembar 2022
Sporazum o saradnji u oblasti kinematografije i audio-vizuelnih aktivnosti	2. septembar 2022
Memorandum o saradnji Srbije i Albanije u oblasti energetike	2. septembar 2022

Izvor: Autorov prikaz, naveden prema internet stranici Privredne komore Srbije, <https://pks.rs/open-balkan-sporazumi/potpisani-sporazumi>, pristupljeno 7. 9. 2023 i internet stranici RTS-a, www.rts.rs/lat/vesti/politika/4940067/koji-sporazumi-su-potpisani-na-samitu-inicijative-otvoreni-balkan-u-beogradu.html, pristupljeno 7. 9. 2023.

međusobno priznavanje diploma i naučnih zvanja izdatim od ustanova visokog obrazovanja i drugih ovlašćenih institucija, ali i međusobno povezivanje šema za elektronsku identifikaciju građana i razvoja turizma;

- Mere u ostalim (neekonomskim) oblastima, kao što je saradnja u zaštiti od katastrofa, kulturi i slično.

Glavna oblast koja je do sada regulisana je oblast olakšavanja trgovine. Iako na multilateralnom nivou postoji regulativa u ovoj oblasti pod okriljem Svetske trgovinske organizacije (STO), budući da tri privrede iz regiona nisu članice neophodno je bilo usvojiti regionalni sporazum u ovoj oblasti. Zbog toga je i usvojen Protokol 5 kao aneks Sporazuma CEFTA 2006 koji reguliše ovu oblast, ali se mnoge mere iz ovog protokola ne primenjuju u potpunosti, a ideje u okviru Otvorenog Balkana u ovoj oblasti idu i korak dalje. U sklopu pravne osnove Otvorenog Balkana potpisana su i dva bilateralna sporazuma koja regulišu međusobno priznavanje statusa ovlašćenih privrednih subjekata (Authorized Economic Operators – AEO) kompanijama, i to između Albanije i Severne Makedonije, kao i između Albanije i Srbije.

Druga oblast saradnje u okviru Otvorenog Balkana je vezana za slobodnije kretanje građana ali i objedinjavanje tržišta rada, kroz mogućnost da radnici iz jedne od zemalja članica mogu neometano da se zaposle na tržištu rada druge dve članice. Da bi se to operacionalizovalo, neophodno je primeniti razne mere, vezane za izdavanje radnih dozvola, priznavanje stručnih kvalifikacija i diploma pa i povezivanje sistema za identifikaciju građana na graničnim prelazima i slično.

U Otvorenom Balkanu se dosta radi na promovisanju zajedničkog nastupa zemalja u promociji njihovih proizvoda i zajedničkih nastupa na sajmovima, a jedan je primer Vinska vizija Otvorenog Balkana. Saradnja u okviru Otvorenog Balkana podrazumeva i neke neekonomske oblasti, kao što je saradnja u oblasti zaštite od katastrofa, što je primenjeno u slučaju zemljotresa u Albaniji, ali i u oblasti kulture i slično.

Cilj koji je 2021. godine postavljen u okviru inicijative Otvoreni Balkan, potpuno uklanjanje graničnih kontrola između tri zemlje osnivača Otvorenog Balkana, nije ostvaren 1. januara 2023. godine.

8 „Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori“, br. 23/2021.

9 „Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori“, br. 27/2021.

10 „Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori“, br. 27/2021.

11 „Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori“, br. 27/2021.

Da bismo pravilnije definisali *Otvoreni Balkan*, najbolje je da ga uporedimo po nivou razmenjenih trgovinskih preferencijala sa regionalnom integracijom CEFTA 2006. Iako Otvoreni Balkan ima samo tri članice, za razliku od CEFTA 2006, koja trenutno broji sedam strana ugovornica, od kojih šest sa Zapadnog Balkana, to je osnova da on bude imenovan subregionalnom ekonomskom integracijom. Ali da bi jedna regionalna integracija imala status subregionalne ekonomske integracije, osim manjeg broja članica ona mora da ide dublje u ekonomsku integraciju, odnosno mora više trgovinskih preferencijala i olakšica da se razmeni. U narednoj tabeli smo uporedili nivo preferencija po pojedinačnim oblastima saradnje u okviru dve integracije.

Tabela 2
Poređenje nivoa trgovinskih preferencija i olakšica u CEFTA 2006 i Otvorenom Balkanu

Oblasti saradnje	CEFTA 2006	Otvoreni Balkan
Carinske olakšice u trgovini poljoprivrednim proizvodima	X	0
Carinske olakšice u trgovini industrijskim proizvodima	X	0
Saradnja u oblasti sanitarnih i fitosanitarnih mera (SPS) i veterinarskih mera	X	X
Saradnja u oblasti tehničkih prepreka trgovini (TBT)	X	X
Saradnja u oblasti pravila porekla (ROO)	X	0
Olakšice u trgovini uslugama	X	0
Olakšice u trgovini intelektualnom svojinom	X	X
Mere za olakšavanje trgovinskih tokova	X	X
Slobodno kretanje kapitala (investiciona saradnja)	X	P
Slobodno kretanje ljudi i radnika	P	X
Rešavanje trgovinskih sporova	P	0
Saradnja u ostalim oblastima (katastrofe, kultura i slično)	0	X

Legenda: X – postoji, P – planirano, 0 – ne postoji

CEFTA 2006 za sada ostaje jedina regionalna integracija u kojoj su razmenjene carinske olakšice u oblasti trgovine robom (poljoprivrednim i industrijskim proizvodima) i uslugama, što predstavlja osnovu svake regionalne ekonomske integracije. U obe integracije je predviđano uvođenje mera koje olakšavaju prelazak granice za robu, kao što je ujednačavanje sanitarnih i fitosanitarnih mera (SPS) i tehničkih prepreka trgovini (TBT), kao i mera olakšavanja trgovine. Takođe u obe integracije se radi na regulisanju trgovine proizvodima intelektualne svojine.

CEFTA 2006 još uvek prednjači u regulisanju oblasti pravila porekla, što je danas važna oblast spoljnotrgovinske liberalizacije,¹² kao i u oblasti kretanja kapitala i investicione sarad-

nje, gde u Otvorenom Balkanu postoje planovi o unapređenju priliva investicija davanjem garancija investitorima, ali i kroz osnivanje zajedničke agencije triju zemalja potpisnica Otvorenog Balkana za privlačenje stranih investicija.

Otvoreni Balkan je otišao korak dalje u primeni, u poređenju sa CEFTA 2006, u oblasti slobodnog kretanja ljudi i radnika. Iako je ova oblast saradnje predviđena Akcionim planom u okviru Berlinskog procesa, za sada nisu napravljeni veći iskoraci u oblasti CEFTA 2006, sem mera koje su preduzimane u okviru Regionalnog saveta za saradnju (RCC). Takođe, u okviru Otvorenog Balkana se uspostavlja saradnja i u neekonomskim oblastima, kao što su zaštite od katastrofa i kultura.

Ali u Otvorenom Balkanu nema jedinstvenog, okvirnog sporazuma, nego se deklaracijama i sporazumima uređuju pojedine oblasti saradnje. Budući da ne postoji neki strateški dokument, te oblasti saradnje se ad hoc biraju i regulišu pojedinačnim pravnim aktima. Takođe, za razliku od CEFTA 2006, gde imamo CEFTA Sekretarijat i druge organe koji služe za sprovođenje Sporazuma CEFTA 2006, u Otvorenom Balkanu ne postoje stalni organi već se saradnja dogovara na trilateralnim sastancima na vrhu. U planu je bilo osnivanje Zajedničke radne grupe (eng. Joint Working Group), ali ona još uvek nije operativna.

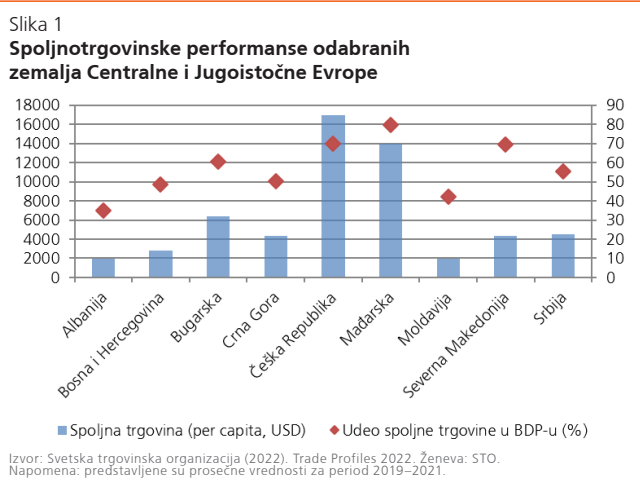
Možemo zaključiti da Otvoreni Balkan nije u potpunosti subregionalna ekonomska integracija, jer iako ide dublje u regionalnoj integraciji u nekim oblastima, on neke druge oblasti, pa i one osnovne, ne reguliše. Pre bismo ga mogli oceniti kao nadgradnju saradnje u okviru CEFTA 2006, gde imamo bolju primenu nekih oblasti. Ali postavlja se pitanje da li je saradnja u svim oblastima na principima primene evropskih standarda, kao onih sa kojima se usklađuje, jer u oblasti sanitarnih i fitosanitarnih standarda liberalizacija se vrši na osnovama nacionalnih standarda koji nisu u potpunosti usklađeni sa evropskim standardima.

12 Više u: Predrag Bjelić. *Pravila o poreklu robe kao nova granica spoljnotrgovinske liberalizacije*. Revija Kopaoničke škole prirodnog prava, No. 1/2019, str. 295–307.

2

ANALIZA POTENCIJALA U TRGOVINI ZEMALJA ČLANICA OTVORENOG BALKANA

Učešće zemalja učesnica u regionalnoj ekonomskoj inicijativi „Otvoreni Balkan“ u globalnim trgovinskim tokovima je zanemarljivo. Spoljnotrgovinske performanse zemalja u ovom regionu zaostaju za zemljama članicama Evropske unije koje su uporedive u pogledu veličine, geografskog položaja i procesa tranzicije koji ih je do skora karakterisao. Poređenje je ilustrovano na slici 1.

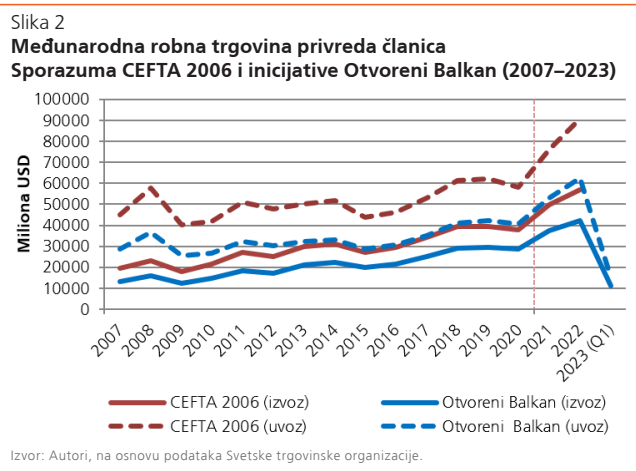

Relativno manji obim međunarodne trgovine koji karakteriše zemlje u regionu značajnim delom je posledica manje veličine ovih privreda, ali i nedovršenog procesa tranzicije, nižeg stepena ekonomske integrisanosti, kao i nedovoljne harmonizacije relevantne regulative sa ključnim trgovinskim partnerima. U okviru skupa zemalja učesnica u regionalnoj ekonomskoj inicijativi „Otvoreni Balkan“, Srbija i Severna Makedonija se ističu po obimu trgovine (koji je u oba slučaja na nivou preko 4.300 USD per capita) i relativnom značaju trgovine (koja čini preko 55% bruto domaćeg proizvoda Srbije i preko 69% bruto domaćeg proizvoda Severne Makedonije).

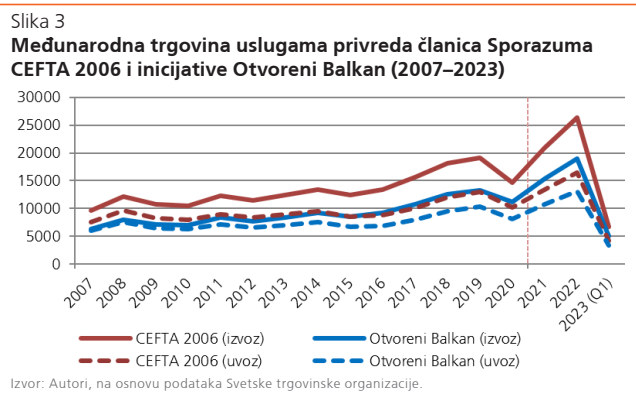
Dinamika kretanja međunarodne trgovine robom u integraciji CEFTA 2006 i između zemalja učesnica u inicijativi Otvoreni Balkan predstavljena je na slici 2.

Obe integracije karakteriše konzistentan spoljnotrgovinski robni deficit prema ostatku sveta. Ovaj deficit je izraženiji u slučaju integracije CEFTA 2006 u odnosu na zemlje učesnice u inicijativi Otvoreni Balkan. Nakon formalizovanja inicijative Otvoreni Balkan, došlo je do intenzivnog rasta trgovine u zemljama učesnicama. Naime, izvoz iz zemalja učesnica u ovoj

inicijativi nakon stupanja na snagu Deklaracije o slobodi protoka kapitala, robe, usluga i ljudi povećan je za preko 30%. Dinamičan rast nastavljen je i u 2022. godini, o čemu svedoči godišnja stopa rasta izvoza od 12,82%, koja je rezultirala ukupnom vrednošću izvoza zemalja učesnica od 42.094 milijarde dolara, što predstavlja najviši nivo izvoza ovih zemalja u posmatranom periodu. Nešto intenzivnijom dinamikom rastao je uvoz, što je doprinelo proširenju spoljnotrgovinskog robnog deficita na preko 20,2 milijarde USD. Podaci iz prvog kvartala 2023. godine ukazuju da će slična dinamika rasta trgovine u zemljama učesnicama inicijative Otvoreni Balkan biti nastavljena i u tekućoj godini.

Dinamika međunarodne trgovine uslugama u okviru regionalne integracije CEFTA 2006 i inicijative Otvoreni Balkan predstavljena je na slici 3.

U slučaju obe integracije, karakterističan je konstantan spoljnotrgovinski suficit u posmatranom periodu. Pandemija kovi-19 negativno se odrazila na trgovinu uslugama u regionu. Međutim, ubrzo je došlo do dinamičnog oporavka, kako u pogledu uvoza, tako i izvoza usluga. Nakon formalizovanja inicijative Otvoreni Balkan, do kraja 2022. godine izvoz usluga zemalja učesnica porastao je za približno 24%, dok je uvoz porastao za 22,03%, što je rezultiralo istorijski najvećim suficitom u trgovini uslugama ovih zemalja od blizu 6 milijardi USD.

Strukture spoljne trgovine integracija Sporazuma CEFTA 2006, inicijative Otvoreni Balkan i pojedinačna struktura Srbije u 2022. godini predstavljene su u tabeli 3. Struktura izvoza članica Sporazuma CEFTA 2006 i članica Otvorenog Balkana je slična. Osnovne razlike odnose se na izvoz mineralnih goriva, čiji je udeo značajniji u slučaju integracije CEFTA 2006, a čija je apsolutna vrednost u 2022. godini u slučaju ove integracije bila skoro dvostruko veća u odnosu na zemlje učesnice u inicijativi Otvoreni Balkan. Slične razmere odstupanja u izvoznj strukturi postoje u slučaju hemijskih proizvoda i mašina i transportnih uređaja, koji u zemljama Otvorenog Balkana imaju za približno 2 procentna poena veći udeo u izvoznj strukturi u odnosu na članice Sporazuma CEFTA 2006 (s tim što je izvoz ovih kategorija proizvoda u slučaju zemalja Otvorenog Balkana u apsolutnom iznosu manji u oba slučaja). Kada se izvozna struktura Srbije uporedi sa ukupnom izvoznj strukturom Otvorenog Balkana, odstupanja su nešto više izražena. Relativan značaj hrane i živih životinja, sirovih materija i, posebno, izrađenih proizvoda i mašina i transportnih uređaja veći je u izvoznj strukturi Srbije. Nasuprot tome, ostale zemlje učesnice u inicijativi Otvoreni Balkan imaju značajnije udele hemijskih proizvoda u izvoznj strukturi.

Kao u slučaju izvozne strukture, i u slučaju strukture uvoza postoji visok stepen sličnosti članica Sporazuma CEFTA 2006 i Otvorenog Balkana. Osnovne razlike odnose se na kategorije hrane i živih životinja i mineralnih goriva. U oba slučaja, članice Sporazuma CEFTA 2006 karakteriše veće učešće ovih kategorija u izvoznj strukturi, približno za po 1,6 procentnih poena. Ukoliko se uporede uvozna struktura Srbije i ukupna uvozna struktura Otvorenog Balkana, razlike su više izražene u odnosu na prethodno razmatrani slučaj. Najveće razlike primetne su u slučaju kategorija mašina i transportnih uređaja, mineralnih goriva i hemijskih proizvoda, koji imaju veći značaj u strukturi uvoza Srbije u odnosu na uvoz zemalja učesnica inicijative Otvoreni Balkan.

S druge strane, uvoznj strukturu Otvorenog Balkana karakteriše relativno veći značaj izrađenih proizvoda i hrane i živih životinja. Kada se ovi nalazi uzmu u obzir zajedno sa razlikama u izvoznj strukturi, može se izvesti zaključak da je spoljnotrgovinska struktura Srbije komplementarna sa potrebama ostalih učesnica u inicijativi Otvoreni Balkan, što ukazuje na značaj dalje liberalizacije u njihovoj međusobnoj trgovini, kao i na potencijale za rezultirajuće stvaranje trgovine.

Relativni značaj različitih ekonomskih integracija za spoljnu trgovinu Srbije predstavljen je u tabeli 4. Izvoz Republike Srbije je tokom prethodnih pet godina dinamično rastao. Ova-

Tabela 3
Struktura spoljne trgovine Otvorenog Balkana, CEFTA 2006 i Srbije (2022)

	Otvoreni Balkan	CEFTA 2006	Srbija
IZVOZ			
Hrana i žive životinje	4 410 (10,5%)	5 806 (10,2%)	3 577 (12,3%)
Piće i duvan	1 103 (2,6%)	1 364 (2,4%)	888 (3,1%)
Sirove materije (osim goriva)	3 124 (7,4%)	4 600 (8,1%)	2 521 (8,7%)
Mineralna goriva	1 981 (4,7%)	3 759 (6,6%)	1 580 (5,4%)
Životinjska i biljna ulja, masti i voskovi	340 (0,8%)	798 (1,4%)	316 (1,1%)
Hemijski proizvodi	5 945 (14,1%)	6 884 (12,1%)	2 937 (10,1%)
Izrađeni proizvodi	7 689 (18,3%)	10 866 (19,1%)	6 155 (21,2%)
Mašine i transportni uređaji	9 711 (23,1%)	12 033 (21,2%)	7 700 (26,5%)
UKUPNO	42 095	56 842	29 060
UVOZ			
Hrana i žive životinje	4 286 (6,9%)	7 707 (8,5%)	2 464 (6,0%)
Piće i duvan	624 (1,0%)	1 188 (1,3%)	495 (1,2%)
Sirove materije (osim goriva)	1 466 (2,4%)	2 137 (2,4%)	1 203 (2,9%)
Mineralna goriva	9 556 (15,3%)	15 329 (16,9%)	7 276 (17,7%)
Životinjska i biljna ulja, masti i voskovi	216 (0,3%)	414 (0,5%)	122 (0,3%)
Hemijski proizvodi	8 105 (13,0%)	11 436 (12,6%)	5 987 (14,6%)
Izrađeni proizvodi	11 746 (18,9%)	17 712 (19,5%)	7 137 (17,3%)
Mašine i transportni uređaji	11 811 (19,0%)	17 415 (19,2%)	9 113 (22,1%)
UKUPNO	62 306	90 627	41 144

Izvor: Autori, na osnovu podataka iz baze podataka Ujedinjenih nacija Comtrade. Napomena: Vrednosti se odnose na milione dolara. U zagradama su dati udele pojedinačnih kategorija.

kva dinamika rezultirala je povećanjem vrednosti izvoza za preko 51% u posmatranom periodu. Tradicionalno, najznačajnije izvoznj tržište Republike Srbije je Evropska unija. Iako u apsolutnim iznosima izvoz na ovo tržište kontinuirano raste, udeo Evropske unije u izvoznj strukturi Srbije smanjen je sa 67% na 64,1% u periodu od 2018. do 2022. godine. Slične razmere smanjenja udela u posmatranom periodu karakterišu i izvoz Srbije u ostale privrede članice Sporazuma CEFTA 2006. Vrednosti izvoza Srbije prema ostalim učesnicima inicijative Otvoreni Balkan znatno su manje u odnosu na izvoz prema ostalim razmatranim integracijama. Ipak, ove vrednosti dinamično rastu i u posmatranom periodu vrednost izvoza prema ostalim učesnicima u Otvorenom Balkanu povećana je za 37,78%.

Tabela 4
Relativni značaj ekonomskih integracija za spoljnu trgovinu Srbije (2018–2022)

Partner / godina	2018	2019	2020	2021	2022
Ukupan izvoz	19 239	19 633	19 595	25 843	29 060
EU	12 896 (67,0%)	13 087 (66,7%)	12 714 (64,9%)	16 645 (64,4%)	18 627 (64,1%)
CEFTA 2006	3 345 (17,4%)	3 328 (16,9%)	3 152 (16,1%)	4 153 (16,1%)	4 614 (15,9%)
Otvoreni Balkan	900 (4,7%)	913 (4,6%)	929 (4,7%)	1 209 (4,7%)	1 240 (4,3%)
Ukupan uvoz	25 883	26 731	26 371	34 187	41 155
EU	15 622 (60,4%)	15 568 (58,2%)	15 489 (58,7%)	19 545 (57,2%)	22 588 (54,9%)
CEFTA 2006	1 097 (4,2%)	1 069 (4,0%)	1 075 (4,1%)	1 642 (4,8%)	2 138 (5,2%)
Otvoreni Balkan	323 (1,2%)	298 (1,1%)	315 (1,2%)	457 (1,3%)	623 (1,5%)

Izvor: Autori, na osnovu podataka Republičkog zavoda za statistiku.
 Napomena: Vrednosti se odnose na milione dolara. U zagradama su dati udeli pojedinačnih kategorija.

Posebno izražen rast karakterističan je za period nakon formalizacije ove inicijative. Značaj razmatranih integracija sličan je i u slučaju uvoza Republike Srbije. Evropska unija je tradicionalno najznačajniji spoljnotrgovinski partner i u ovom domenu. Vrednosti uvoza iz Evropske unije, međutim, konstantno prevazilaze vrednosti izvoza prema ovoj integraciji, odnosno trgovinu Republike Srbije sa Evropskom unijom karakteriše konstantan spoljnotrgovinski deficit. Situacija je obrnuta u slučaju trgovine sa ostalim članicama Sporazuma CEFTA 2006. U ovoj trgovini Republika Srbija ostvaruje rastuće suficite, koji su 2022. godine dostigli nivo od 2,48 milijardi USD. Uvoz iz ostalih zemalja učesnica u inicijativi Otvoreni Balkan takođe raste iz godine u godinu, ali je još uvek na relativno zanemarljivom nivou u odnosu na celokupnu strukturu uvoza Republike Srbije. Udeo uvoza iz zemalja učesnica Otvorenog Balkana u posmatranom periodu povećan je za 0,3 procentna poena. Slično kao i u trgovini sa članicama Sporazuma CEFTA 2006, i u trgovini u okviru Otvorenog Balkana Republika Srbija ostvaruje značajne suficite.

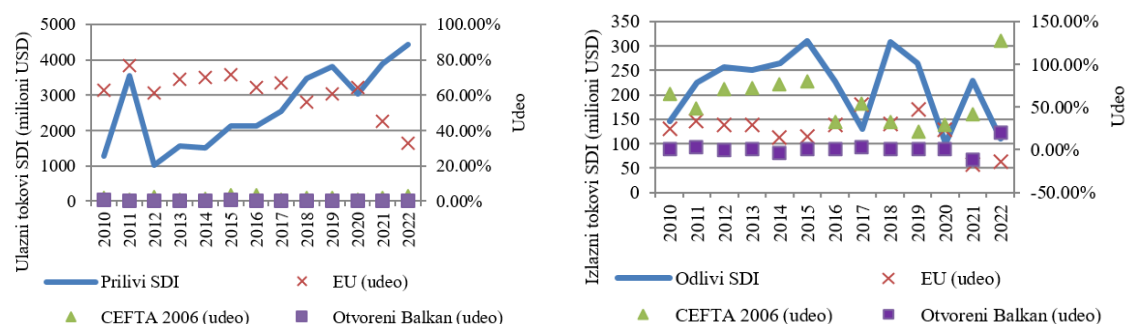
Relativni značaj različitih ekonomskih integracija za međunarodne ekonomske odnose Srbije sagledan je i sa aspekta stranih direktnih investicija, što je ilustrovano na slici 4.

Nakon značajnih smanjenja priliva stranih direktnih investicija u Srbiji u periodu nakon svetske ekonomske krize, došlo je do kontinuiranog oporavka ovih tokova. Sa izuzetkom perioda trajanja pandemije, prilivi stranih direktnih investicija su kontinuirano rasli od 2012. do 2022. godine. Poreklo ovih investicija najvećim delom su bile zemlje članice Evropske unije. Međutim, tokom poslednje dve godine značajno je smanjen njihov udeo u strukturi priliva stranih direktnih investicija u Srbiji (2022. godine pomenuti udeo iznosio je svega 32,9%). Zemlje članice Sporazuma CEFTA 2006 i inicijative Otvoreni Balkan zanemarljivo učestvuju u prilivima stranih direktnih investicija u Srbiji. Konkretno, privrede članice Sporazuma CEFTA 2006 u proseku su činile 1,8% priliva stranih direktnih investicija u Srbiji. Prosečan udeo priliva investicija u posmatranom periodu u slučaju zemalja učesnica u inicijativi Otvoreni Balkan činio je 0,25%. Značaj ove dve integracije znatno je veći za izlazne tokove stranih direktnih investicija u Srbiji, posebno u slučaju Sporazuma CEFTA 2006. Naime, u posmatranom periodu je preko 57,6% izlaznih tokova stranih direktnih investicija iz Srbije bilo usmereno prema zemljama članicama Sporazuma CEFTA 2006. Ovi izlazni tokovi predominantno su bili usmereni prema članicama koje su izvan inicijative Otvoreni Balkan, o čemu svedoči skromni prosečan udeo u izlaznim tokovima ove integracije od 1,26%.

Potencijalni ekonomski efekti inicijative Otvoreni Balkan razmotreni su i sprovođenjem analize otkrivenih komparativnih prednosti. U središtu analize su komparativne prednosti Srbije u trgovini sa različitim trgovinskim partnerima. Rezultati analize predstavljani su u tabeli 5.

Srbija ima najizraženije komparativne prednosti u svim kategorijama proizvoda u poljoprivrednom i prehrambenom sektoru. Pri tome, ove prednosti su stabilne tokom vremena, a u nekim slučajevima se povećavaju, poput trgovine pićem i duvanom. Komparativno zaostajanje je izraženo u svim razmatranim trgovinskim tokovima u slučaju kategorija 7, 8 i 9. U trgovini sa ostalim zemljama učesnicama u inicijativi Otvoreni Balkan, Republika Srbija ima izražene komparativne predno-

Slika 4
Ulazni i izlazni tokovi stranih direktnih investicija u Srbiji (2010–2022)

Izvor: Autori, na osnovu podataka Narodne banke Srbije.

Tabela 5
**Koeficijenti otkrivenih komparativnih prednosti
 Republike Srbije (2018–2022)**

Partner	Godina	(0)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)		
Otvoreni Balkan	2018	2,25	1,74	1,32	3,11	3,65	1,04	1,02	0,54	0,56	0,00
	2019	2,00	1,68	1,69	2,50	3,01	1,02	0,96	0,68	0,54	0,00
	2020	1,81	1,44	1,41	3,71	3,22	1,08	0,83	0,68	0,56	0,00
	2021	1,85	1,70	1,00	3,30	4,09	0,95	0,76	0,79	0,64	0,01
	2022	2,17	1,89	0,30	3,06	3,21	0,81	0,96	0,73	0,59	0,00
CEFTA 2006	2018	2,21	2,07	0,73	1,81	3,04	1,14	0,93	0,64	0,63	0,07
	2019	2,01	1,97	0,75	2,46	2,54	1,13	0,89	0,64	0,66	0,03
	2020	1,89	1,71	0,88	2,78	2,06	1,18	0,85	0,64	0,64	0,03
	2021	1,86	2,03	0,64	3,00	1,97	1,11	0,86	0,66	0,68	0,01
	2022	1,99	2,22	0,38	2,49	1,38	1,02	0,90	0,64	0,67	0,04
Svet	2018	2,02	3,36	0,92	0,28	1,92	0,85	2,02	0,77	1,10	0,34
	2019	2,05	3,45	0,85	0,25	2,53	0,80	2,04	0,78	1,07	0,32
	2020	2,16	4,10	0,99	0,30	2,07	0,80	1,76	0,76	1,04	0,27
	2021	2,34	3,94	1,53	0,27	2,01	0,83	1,82	0,76	0,98	0,29
	2022	1,95	3,94	2,18	0,48	2,44	0,77	1,72	0,77	0,93	0,14

Izvor: Autori, na osnovu baze podataka Ujedinjenih nacija Comtrade.
 Napomena: Kategorije 0–9 odnose se na najviši nivo Standardne međunarodne trgovinske klasifikacije: 0 – hrana i žive životinje, 1 – piće i duvan, 2 – sirove materije (osim goriva), 3 – mineralna goriva, 4 – životinjska i biljna ulja, masti i voskovi, 5 – hemijski proizvodi, 6 – izrađeni proizvodi, 7 – mašine i transportni uređaji, 8 – razni gotovi proizvodi i 9 – proizvodi nepomenuti u četvrtoj reviziji SMTK.

sti u trgovini životinjskim i biljnim uljima, mašću i voskovima, pićem i duvanom i hranom i živim životinjama, ali i u trgovini mineralnim gorivima (što je izrazit kontrast u odnosu na komparativne prednosti utvrđene na osnovu trgovinskih tokova sa ostatkom sveta). U ovim segmentima najveći su potencijali za koncentraciju proizvodnje i povećanje izvoza u Srbiji sa daljim integrisanjem u okviru inicijative Otvoreni Balkan. Karakteristično je da je nakon formalizovanja inicijative Otvoreni Balkan došlo do opadanja komparativnih prednosti Srbije u pojedinim kategorijama proizvoda. Ovo je posebno izraženo u slučaju trgovine sirovim materijama, hemijskim i izrađenim proizvodima, gde je u godinama nakon potpisivanja sporazuma u okviru inicijative Otvoreni Balkan došlo do preokreta u

obrascima komparativnih prednosti, odnosno gde je Srbija zabeležila komparativno zaostajanje u 2021. i 2022. godini. Utvrđeni obrasci komparativnih prednosti ukazuju na to da su identifikovane komparativne prednosti Srbije izraženije u trgovini sa zemljama učesnicama inicijative Otvoreni Balkan u odnosu na trgovinu sa privredama članicama Sporazuma CEFTA 2006. Ovakvi rezultati mogu biti rezultat relativno veće konkurentnosti srpskih proizvođača razmatranih kategorija proizvoda u odnosu na proizvođače iz ostalih zemalja Otvorenog Balkana, što, imajući u vidu relativno skromne trgovinske i investicione tokove sa ovim zemljama, otvara prostor za intenziviranje ekonomske saradnje u budućnosti.

3

ZNAČAJ I KORISTI OD REGIONALNE INICIJATIVE „OTVORENI BALKAN“

Budući da je regionalna ekonomska inicijativa Otvoreni Balkan novijeg datuma, mali broj analiza se do sada bavio ekonomskim efektima ove inicijative na privredu zemalja učesnica. Jedno od prvih istraživanja koje se pominje u vestima je studija Svetske banke koja je predvidela uštedu od 3,2 milijarde USD ukoliko bi se stvorilo jedinstveno tržište tri zemlje.¹³ Neko od opsežnijih istraživanja je ono koje su sprovele tri američke privredne komore (AmCham) u zemljama inicijatorima, pod nazivom „Regionalna ekonomska saradnja i efekti inicijative Otvoreni Balkan – poslovna perspektiva“,¹⁴ u periodu od avgusta 2022. godine do januara 2023. godine. Ovo istraživanje obuhvatalo je tri vrste analize: prvo, ispitivanje stavova privrednika i to najviših rukovodilaca u preduzeću; drugo, „dubinsko istraživanje trgovine“ da bi se utvrdili efekti na vreme i troškove uvoza i izvoza, isto sprovedeno upitnikom i, treće, regulatorna analiza ključnih prepreka slobodnom kretanju kapitala. Ovo istraživanje je sprovedeno na uzorku od 207 preduzeća članica američkih privrednih komora u tri navedene zemlje.

Istraživanjem je utvrđeno da je u trgovini robom zemalja osnivača Otvorenog Balkana došlo do „skraćanja uvoznog-izvoznih procedura za trgovinu robom biljnog i životinjskog porekla, skraćanja trajanja transporta i izvozno-uvoznih procedura, u nekim slučajevima i do 50%, kao i smanjenja troškova uvoza/izvoza do 80%“. Ovi rezultati su procenjeni na osnovu podataka preduzeća iz Srbije koje često uvozi različite prehrambene proizvode sa tržišta Severne Makedonije. Takođe, prema ovim nalazima, inicijativa Otvoreni Balkan je doprinela smanjenju troškova po pošiljci, što u slučaju Srbije govori o smanjenju uvoznih troškova po pošiljci do 80%. Ovi troškovi po pošiljci obuhvataju troškove laboratorijske analize i troškove inspekcijskog nadzora. Istraživanje je indikovalo i glavne prepreke u slobodnom kretanju kapitala između tri zemlje, i njime je ukazano da Srbija ima najrestriktiv-

niji devizni režim. U preliminarnim informacijama o istraživanju naznačeno je i da je inicijativa Otvoreni Balkan uvećala međusobnu trgovinu tri zemlje inicijatore za čak 30%.¹⁵ Ove rezultate moramo uzeti sa oprezom jer se radi o subjektivnoj proceni operativaca iz preduzeća, ali i ne možemo u potpunosti tvrditi da je ovo samo rezultat efekata Otvorenog Balkana jer nije u potpunosti razdvojen ovaj efekat od, na primer, primene zelenih koridora CEFTA 2006, koji takođe omogućavaju lakši prelazak regionalnih granica. Važno je istaći, ono što i 9 od 10 ispitanika iz preduzeća očekuje, da će preduzeća imati koristi od jačanja regionalnih ekonomskih integracija.

Ispitivanje stavova građana o inicijativi Otvoreni Balkan u zemljama inicijatorima,¹⁶ koje je agencija Faktor plus izvršila u drugoj polovini 2021. godine, pokazuje da su građani Srbije najbolje informisani o ovoj inicijativi, čak 72% je čulo da ova inicijativa postoji, dok je taj procenat niži u Severnoj Makedoniji (64%) i Albaniji (36%). Što se tiče podrške ovoj inicijativi, ona je takođe najveća u Srbiji, od zemalja koje učestvuju u inicijativi Otvoreni Balkan.

Ostala istraživanja koja su rađena povodom inicijative Otvoreni Balkan više su bila fokusirana na analizu dokumenata ove integracije i ukazuju na koordinaciju sa Berlinskim procesom i pristupanjem zemalja regiona EU. Istraživanje Centra za ekonomske analize u Skoplju pod nazivom „Otvoreni Balkan, Berlinski proces i EU pravne tekovine“¹⁷ ukazuje da inicijativa Otvoreni Balkan nema strateški dokument, pa se oblasti saradnje ugovaraju od sastanka na vrhu do sastanka na vrhu. Mnoga od područja saradnje još nisu jasno definisana, jer nisu svi memorandumi pretočeni u sporazume, a i još nisu svi sporazumi usvojeni od svih strana. U istraživanju iz 2023. go-

13 Euronews, *As EU membership stalls, Balkan countries make controversial move to create their own mini-Schengen*, internet, <https://www.euronews.com/my-europe/2021/08/31/as-eu-membership-stalls-balkan-countries-make-controversial-move-to-create-their-own-mini->, 31. 8. 2021.

14 Američka privredna komora Srbija, Američka privredna komora Severna Makedonija, i Američka privredna komora Albanija. *Regionalna ekonomska saradnja i efekti inicijative Otvoreni Balkan – poslovna perspektiva*, rezultati istraživanja, internet, <https://amcham.rs/wp-content/uploads/2023/05/AmChams-regional-economic-cooperation-SR.pdf>, pristupljeno 5. 9. 2023.

15 Biznis.rs, *Inicijativa Otvoreni Balkan omogućila rast trgovine za skoro 30 odsto*, internet <https://biznis.rs/vesti/srbija/inicijativa-otvoreni-balkan-omogucila-rast-trgovine-za-skoro-30-odsto/>, pristupljeno 5. 9. 2023.

16 Telegraf, *Istraživanje obavljeno u Srbiji, Severnoj Makedoniji i Albaniji: U Srbiji najveća podrška za Otvoreni Balkan*, internet, <https://www.telegraf.rs/vesti/politika/3423099-istrazivanje-obavljeno-u-srbiji-severnoj-makedoniji-i-albaniji-u-srbiji-najveca-podraska-za-otvoreni-balkan>, pristupljeno 24. 9. 2023.

17 Stefan Ristovski, Simonida Kacarska. *Open Balkan, Berlin Process and EU's Acquis: Rapid analysis within the assessing and streamlining potentials of the Open Balkan Initiative*, Center for Economic Analyses – CEA Skopje, internet, https://epi.org.mk/wp-content/uploads/1.-ENG-CEA-on-OB_Berlin-P-and-EU-Acquis_EPI_FINAL_FINAL.pdf, pristupljeno 5. 9. 2023.

dine koje je isti centar iz Skoplja sproveo u saradnji sa još pet nevladinih organizacija iz regiona Zapadnog Balkana, pod nazivom „Skrining inicijative ‘Otvoreni Balkan’ – analize zemalja“¹⁸, konstatuje se da je inicijativa Otvoreni Balkan dovela do češćih kontakata i bolje koordinacije između nadležnih organa zemalja inicijatora ove regionalne inicijative. Kako je inicijativa preduzimala mere za brzi prelazak granice, sa manjim brojem kontrola robe na samoj granici jer se fizičke provjere vrše na krajnjem odredištu ili na carinskom terminalu, pojavili su se neki novi problemi, kao što je na primer neprilagođeno radno vreme inspeksijskih organa na granici između Srbije i Severne Makedonije. U ovoj studiji daju se i neke konkretne preporuke za unapređenje regionalne inicijative Otvoreni Balkan, i to:

- da se bolje razradi vizija o regionalnoj ekonomskoj integraciji Otvorenog Balkana, imajući u vidu put integracije u EU, i da se poboljša nadležnost inicijative usvajanjem srednjoročnog plana razvoja;
- da se razvije upravljačka struktura koja opisuje koordinaciju, implementaciju i praćenje funkcija i odgovornosti na regionalnom i nacionalnom nivou;
- da se poboljša transparentnost, prati odgovornost i izbegavaju negativne percepcije u okviru IOB i van IOB;
- da se ubrza implementacija bilateralnih i multilateralnih sporazuma koji olakšavaju regionalnu saradnju i integraciju.

Potencijalne koristi od inicijative Otvoreni Balkan su, za Srbiju, ograničene neučestvovanjem dva izuzetno značajna spoljnotrgovinska partnera, Bosne i Hercegovine i Crne Gore. U Crnoj Gori nije bilo političke volje da se pristupi inicijativi Otvoreni Balkan do sada, i smatra se da nema nove vrednosti u inicijativi Otvoreni Balkan jer je sve pokriveno Akcionim planom za Zajedničko regionalno tržište pod okriljem Berlinskog procesa. Profesorka Gordana Đurović, sa Ekonomskog fakulteta u Podgorici i ekspert za evropske integracije, ističe da primena sporazuma iz paketa Otvoreni Balkan može povećati politički i drugi bezbednosni rizik usled neselektivnog otvaranja granica, zbog šverca, organizovanog kriminala i još uvek različitih standarda. Ona ukazuje na to da Crna Gora ostvaruje veliki deficit u trgovini sa regionom i da potpuna liberalizacija intraregionalnih tokova može uticati na povećanje tog deficita. Glavni problem je što tri privrede iz regiona ostaju po strani pa Otvoreni Balkan nije u potpunosti inkluzivan, iako je otvoren poziv ovim privredama da se pridruže inicijativi. Još neki problemi uključuju notifikaciju sporazuma Svetskoj trgovinskoj organizaciji i slično.¹⁹

U novembru 2022. godine urađena je jedna analiza,²⁰ pod okriljem Ministarstva evropskih poslova Vlade Crne Gore, u kojoj se jasno ističe „da su postojeći mehanizmi ekonomske integracije šest država Zapadnog Balkana u kojima Crna Gora već učestvuje dobra osnova za nastavak regionalnih integracija“. Takođe, ono što je najveća prepreka učešću Crne Gore u inicijativi Otvoreni Balkan je to što je Crna Gora daleko ispred drugih zemalja regiona u evropskim integracijama, što je već otvorila pregovore o četiri temeljne slobode EU, kojima se bavi i otvoreni Balkan, pa je to može usporiti u procesu njenih evropskih integracija. Analiza stavova građana Crne Gore o Otvorenom Balkanu iz 2022. godine, koju je sproveo Centar za monitoring i istraživanje (CEMI) od 5. do 22. marta te godine na uzorku od 961 ispitanika, pokazuje da 40 odsto građana Crne Gore smatra da država treba da se priključi inicijativi Otvoreni Balkan, dok je preko 17 odsto protiv te inicijative.²¹

Ni Bosna i Hercegovina nije pristupila Otvorenom Balkanu, iako su njeni predstavnici u svojstvu posmatrača učestvovali na nekim sastancima na vrhu. Naime ne postoji potpuna politička saglasnost, jer je stav entiteta Republike Srpske da treba učestvovati u ovoj inicijativi, dok je stav drugog entiteta, Federacije BiH, da treba insistirati na Berlinskom procesu.²² Kosovo* se apsolutno protivi ovoj inicijativi. Često se čuje jedan od argumenata da je to inicijativa u kojoj Srbija ima najviše ekonomske koristi, pa i političke. Srbija i jeste najveća privreda u regionu i logično je da ima i najveće ekonomske koristi.

Često se prilikom razmatranja regionalne inicijative Otvoreni Balkan pominju njene političke implikacije. Licitira se „ko stoji iza ove inicijative?“. Nju podržavaju Sjedinjene Američke Države, pa i Rusija, ali ne i EU. Ili bar deo EU, jer je komesar za proširenje Verhelji dao izjavu kojom podržava Otvoreni Balkan. Smatra se da Otvoreni Balkan nema podršku Nemačke, koja je bila inicijator Berlinskog procesa saradnje EU sa zemljama Zapadnog Balkana. U principu, svi oblici subregionalnog integrisanja koji vode ujednačavanju sa standardima i pravilima EU su korak ka konačnoj integraciji i u EU. I CEFTA 2006 je privremena regionalna integracija jer sve njene strane ugovornice teže, kao konačnom cilju, članstvu u EU. Otvoreni Balkan preuzima dosta mera i ideja iz Akcionog plana o zajedničkom regionalnom tržištu, ali taj plan se slabo sprovodi u okviru CEFTA 2006, a politički uslovi za njihovo sprovođenje su u Otvorenom Balkanu. Otvoreni Balkan u nekim oblastima ide i van Berlinskog procesa, ali u ekonomskoj saradnji ciljevi su isti.

18 Centar za ekonomske analize – CEA Skoplje, Skrining inicijative „Otvoreni Balkan“ – analize zemalja, maj 2023. godina, Skoplje, internet, https://cea.org.mk/wp-content/uploads/2019/09/1.-OBI-Project-Regional-Report_Task_SR_ZaZAMENA09062023.pdf, pristupljeno 24. 9. 2023.

19 Više u: Prof. Gordana Đurović. Regional economic integration of the Western Balkans: from the CEFTA 2006 towards the EU single market, *Journal Diplomacy*, Diplomatic institute, Sofia, Bulgaria, No. 28/2022, July 2022, pp. 126–142.

20 Ministarstvo evropskih poslova Crne Gore, Analiza o prednostima i manama učešća u regionalnoj inicijativi „Otvoreni Balkan“, Podgorica, novembar, 2022.

21 Navedeno prema: Internet, <https://www.kosovo-online.com/vesti/region/vise-od-40-odsto-gradjana-u-crnoj-gori-podrzava-otvoreni-balkan-31-5-2022>, pristupljeno 5. 9. 2023.

22 Deutsche Welle. “Otvoreni Balkan” i BiH: Skok s motkom, 10. 6. 2022, internet, <https://www.dw.com/bs/otvoreni-balkan-i-bih-skok-s-motkom/a-62088444>.

Svaka ekonomska integracija, bilo regionalna ili subregionalna, ima pozitivne efekte na trgovinu u okviru regiona u kome je nastala, ukoliko se u potpunosti primene mere liberalizacije režima trgovine koje su dogovorene. Kada je reč o Srbiji, kao sada najveća privreda u okviru integracije CEFTA 2006, ona ima značajne koristi u trgovini sa ostalim potpisnicama ovog ugovora, što smo pokazali u prethodnoj analizi. Ali teško je razdvojiti rezultate koje postiže CEFTA 2006 od rezultata Otvorenog Balkana. Svaka dodatna liberalizacija kreira nove koristi u trgovini, kako proširenjem oblasti u kojima se vrši liberalizacija, tako i povećavanjem nivoa integracije. Otvoreni Balkan je iskorak u regionalnoj integraciji u primeni mera u oblasti olakšavanja trgovine i slobodnog kretanja ljudi i radne snage, ali osnove liberalizacije trgovine robom i uslugama ostaju dogovorene u CEFTA 2006. Dok je Otvoreni Balkan sveden na samo tri članice, koristi za Srbiju i druge članice neće biti, pa treba težiti većoj inkluziji. Otvoreni Balkan treba dodatno pravno urediti i osmisliti zajedničke organe za sprovođenje sporazuma. Ali ostaje važno i koordinirati razvoj Otvorenog Balkana sa Berlinskim procesom, u skladu sa propisima i standardima EU, jer svaki oblik ekonomske integracije na Zapadnom Balkanu treba da vodi ka članstvu zemalja Zapadnog Balkana u EU, kao njegov konačni cilj, za šta su se sve one i strateški opredelile.

LITERATURA

Američka privredna komora Srbija, Američka privredna komora Severna Makedonija, i Američka privredna komora Albanija. Regionalna ekonomska saradnja i efekti inicijative Otvoreni Balkan – poslovna perspektiva, rezultati istraživanja, internet, <https://amcham.rs/wp-content/uploads/2023/05/AmChams-regional-economic-cooperation-SR.pdf>, pristupljeno 5. 9. 2023.

Biznis.rs, Inicijativa Otvoreni Balkan omogućila rast trgovine za skoro 30 odsto, internet, <https://biznis.rs/vesti/srbija/inicijativa-otvoreni-balkan-omogućila-rast-trgovine-za-skoro-30-odsto/>, pristupljeno 5. 9. 2023.

Bjelić, Predrag. *Međunarodna trgovina.* Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, 2018.

Bjelić, Predrag. Pravila o poreklu robe kao nova granica spoljnotrgovinske liberalizacije. *Revija Kopaoničke škole prirodnog prava*, No. 1/2019, str. 295–307.

Bjelić, Predrag i Miloš Rajković. Regional Economic Integration in Southeast Europe: To Many Initiatives to Little Effects, in: Yilmaz Bayar (Editor). *Conference Proceedings Book. 14th SCF International Conference on "Economic, Social, and Environmental Sustainability in the Post Covid-19 World"*, 13–16 October 2022, Antalya/Turkey, pp. 44–56.

Centar za ekonomske analize – CEA Skoplje, Skrinig inicijative „Otvoreni Balkan“ – analize zemalja, maj 2023. godina, Skoplje, internet, https://cea.org.mk/wp-content/uploads/2019/09/1.-OBI-Project-Regional-Report_Task_SR_ZaZAMENA09062023.pdf, pristupljeno 24. 09. 2023.

Deutsche Welle. „Otvoreni Balkan“ i BiH: Skok s motkom, 10. 6. 2022, internet, <https://www.dw.com/bs/otvoreni-balkan-i-bih-skok-s-motkom/a-62088444>

Dunai, Marton and Valentina Pop. Balkan trio push ‘mini-Schengen’ as they hit out at EU membership delay, *Financial Times*, 28. jul 2021, internet, <https://www.ft.com/content/85c3ebb9-346e-40de-96ae-77963eb99b6f>

Đukanović, Dragan, Branislav Đorđević. „Mali Šengen“ – koncept, implementacija i kontroverze. *Međunarodni problemi.* Vol. LXXII, br 3/2020. Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, str. 595–619.

Đurović, Gordana. Regional economic integration of the Western Balkans: from the CEFTA 2006 towards the EU single market, *Journal Diplomacy, Diplomatic institute, Sofia, Bulgaria*, No. 28/2022, July 2022, pp. 126–142.

Euronews, *As EU membership stalls, Balkan countries make controversial move to create their own mini-Schengen*, 31. 8. 2021, internet, <https://www.euronews.com/my-europe/2021/08/31/as-eu-membership-stalls-balkan-countries-make-controversial-move-to-create-their-own-mini->

Ministarstvo evropskih poslova Crne Gore, Analiza o prednostima i manama učešća u regionalnoj inicijativi „Otvoreni Balkan“, Podgorica, novembar, 2022.

Mojsovska, Silvana and Predrag Bjelić. Non-Tariff Measures in CEFTA 2006: Perspectives of North Macedonia and Serbia, *International Scientific Conference Proceedings: ECONOMIC AND BUSINESS TRENDS SHAPING THE FUTURE.* Faculty of Economics-Skopje Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Skopje, 10–11 November 2022, pp. 213–225.

Narodna banka Srbije, Platni bilans, internet, https://www.nbs.rs/sr_RS/drugi-nivo-navigacije/statistika/platni_bilans/, pristupljeno 14. 9. 2023.

Popović Petrović, Ivana i Predrag Bjelić. *Evropska trgovinska integracija.* Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet, Beograd, 2018.

Republički zavod za statistiku, Pretraga diseminacione baze, internet, <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/170301?languageCode=sr-Cyrl>, pristupljeno 19. 9. 2023.

Ristovski, Stefan i Simonida Kacarska. Open Balkan, Berlin Process and EU’s Acquis: Rapid analysis within the assessing and streamlining potentials of the Open Balkan Initiative, Center for Economic Analyses – CEA Skopje, internet, https://epi.org.mk/wp-content/uploads/1.-ENG-CEA-on-OB_Berlin-P-and-EU-Acquis_EPI_FINAL_FINAL.pdf, pristupljeno 5. 9. 2023.

Svetska trgovinska organizacija, *Trade Profiles,* World Trade Organisation, Ženeva, 2022.

Svetska trgovinska organizacija, WTO Stats, internet, <https://stats.wto.org/>, pristupljeno 17. 9. 2023.

Telegraf, Istraživanje obavljeno u Srbiji, Severnoj Makedoniji i Albaniji: U Srbiji najveća podrška za Otvoreni Balkan, internet, <https://www.telegraf.rs/vesti/politika/3423099-istrazivanje-obavljeno-u-srbiji-severnoj-makedoniji-i-albaniji-u-srbiji-najveca-podrska-za-otvoreni-balkan>, pristupljeno 24. 9. 2023.

Ujedinjene nacije, UN Comtrade, internet, <https://comtradeplus.un.org/>, pristupljeno 18. 9. 2023.

Заедничка декларација на Претседателот на Република Србија, Премиерот на Република Албанија и Претседателот на Владата на Република Северна Македонија за спроведувањето на четирите темелни слободи на ЕУ во земјите од регионот на Западниот Балкан, internet, <https://vlada.mk/node/19217>.

AUTOR

Predrag Bjelić je redovni profesor međunarodne trgovine na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Doktor je ekonomskih nauka, a magistar kako ekonomskih nauka tako i političkih nauka (međunarodni odnosi). Usavršavao se na prestižnim inostranim univerzitetima – Londonska škola ekonomije, London, UK (London School of Economics, London, UK); Harvardski univerzitet, Kembridž, USA (Harvard University, Cambridge, USA) i Ekonomski fakultet Univerziteta u Oslu, Norveška (Faculty of Economics University of Oslo, Norway). Držao je predavanja u mnogim međunarodnim institucijama, a posebno na fakultetima širom regiona Jugoistočne Evrope. Oblast njegovog naučnog interesovanja je međunarodna trgovina, a posebno međunarodna trgovinska politika – Svetska trgovinska organizacija, nezarinske barijere, trgovinska integracija EU i elektronska trgovina. Predrag Bjelić je radio kao ekspert Svetske trgovinske organizacije, za koju drži predavanja na seminarima o međunarodnoj trgovinskoj politici, ali i ekspert Konferencije UN o trgovini i razvoju (UN CTAD), za koju takođe drži predavanja na seminarima, i obavljao je funkciju akademskog koordinatora seminara o međunarodnoj trgovinskoj politici za zemlje u tranziciji. Angažovan je na brojnim međunarodnim i domaćim naučnim projektima, a radio je i kao konsultant na studijama za privredu.

Radovan Kastratović je docent na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, gde predaje Međunarodnu ekonomiju, Međunarodno poslovno finansiranje i Međunarodnu trgovinu na osnovnim akademskim studijama. Diplomirao je na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu 2014. godine na smeru Međunarodna ekonomija i spoljna trgovina. Na istom fakultetu završio je master akademske studije 2015. godine, na smeru Međunarodni ekonomski odnosi. Doktorску disertaciju „Uticaj priliva stranih direktnih investicija na izvoz sektora poljoprivrede zemalja u razvoju“ odbranio je 2021. godine na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Učestvovao je na više međunarodnih naučnih projekata. Završio je prestižni regionalni kurs Konferencije Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju 2021. godine. Objavio je veći broj radova u oblasti stranih direktnih investicija i međunarodne trgovine.

IMPRESSUM

Fondacija Fridrih Ebert | Kancelarija Beograd
Dositejeva /51/1 | 11000 Beograd | Srbija

Odgovorna osoba:
Kirsten Schönefeld | Direktorka
Regionalna kancelarija za Srbiju i Crnu Goru

Tel.: +381 11 3283 285

<https://serbia.fes.de>

Svaka dalja komercijalna upotreba sadržaja zabranjena je bez prethodne pismene saglasnosti fondacije Fridrih Ebert.

MOGUĆI EKONOMSKI EFEKTI INICIJATIVE ZA REGIONALNU SARADNJU „OTVORENI BALKAN“

Otvoreni Balkan je oblik subregionalne ekonomske integracije, inicijativa za olakšavanje privredne saradnje koja okuplja tri zemlje regiona: Srbiju, Severnu Makedoniju i Albaniju. Njeni postulati su vezani za mere olakšavanja prelaska robe preko granice i slobodno kretanje ljudi i radnika.

Otvoreni Balkan sigurno pruža ekonomske koristi merama olakšavanja trgovine na graničnim prelazima, ako se u potpunosti primene, ali osnovna regulativa trgovinskih preferencija u trgovini robom i uslugama je regulisana Sporazumom CEFTA 2006.

Ekonomski potencijal regionalne ekonomske inicijative za Srbiju je značajno manji zbog odsustva Bosne i Hercegovine i Crne Gore, kao dva najznačajnija spoljnotrgovinska partnera Srbije u regionu Zapadnog Balkana.

Više informacija o ovoj temi:
<https://serbia.fes.de>